

В І Д Г У К
офіційного опонента
на дисертацію Місенг Дар'ї Вячеславівни
«Вплив ціннісних орієнтацій на стиль життя особистості», подану на здобуття
наукового ступеня кандидата психологічних наук із спеціальності
19.00.01 – загальна психологія, історія психології

Аксіологічний аспект особистісного буття – і як феномена, і як конструкта попри високий темп зміни суспільних цінностей, норм і стандартів, що призводить до постійної модифікації життєдіяльності всіх груп населення, заслуговує уваги у дослідницькому психологічному розумінні. Особливо цінним аксіологічний аспект постає в контексті вивчення ролі ціннісних орієнтацій у процесі конструювання та функціонування стилю життя особистості. Прикладне психологічне дослідження стилю життя шляхом ціннісної детермінації утруднюється низкою різновекторних змінних, описаних у різноманітних наукових джерелах, інколи навіть суперечливих. А тому можна погодитися з Дар'єю Вячеславівною у тому, що дослідження впливу ціннісних орієнтацій на стиль життя особистості та визначення його психологічних особливостей є перспективним напрямом у розробленні питань аксіогенезу особистості.

Актуальність постановки й вирішення цієї проблеми має не тільки суто науковий характер, а й викликана життєвою необхідністю особистісного розвитку людини. Попри не вельми широкий діагностичний інструментарій (зазвичай, щоб виключити ймовірність випадкових результатів застосовують декілька методик для діагностики однієї змінної), дослідниці вдалося «витиснути» максимум із отриманих результатів. Застосування методики М. Рокича, побудованої на рангуванні цінностей за їхньою важливістю для людини, та методики Ш. Шварца – на теорії динамічних відношень між ціннісними типами, уможливило з'ясувати структурно-функціональні аспекти системи цінностей особистості. Методика М. Куна та Т. Макпартленда допомогла виявити особливості Я-концепції респондентів. Цікавим є застосування методу написання психодіагностичного есе, що сприяв пізнанню стилю життя особистості на рівні загальних взаємин особистості зі світом. А аналіз результатів, отриманих за авторською анкетною,

допоміг вивчити особливості стилю життя на рівнях конструювання особистісних стратегій і тактик життєдіяльності.

Така діагностична технологія сприяла досягненню *наукової новизни*. Зокрема, визначено психологічні особливості впливу ціннісних орієнтацій на стиль життя особистості, а саме: описано цей вплив як спрямувальний, а за силою схарактеризовано як слабкий або помірний. З'ясовано, що ціннісні орієнтації через Я-концепцією та образ значущої особи є одним із чинників впливу на стиль життя особистості.

Не виникає сумніву у тому, що отримані результати мають *практичну цінність*. Зокрема, їх можна буде використати під час розробки тренінгів, корекційних і психотерапевтичних програм, спрямованих на коригування стилю життя особистості, а практикуючі психологи зможуть прогнозувати особливості поведінки для надання психологічної допомоги особі, що перебуває в процесі особистісного становлення та зростання.

Отже, з огляду на зазначені міркування можна стверджувати, що рецензована дисертація Д.В. Місенг виконана відповідно до тем лабораторії методології психосоціальних і політико-психологічних досліджень «Особливості становлення і розвитку форм соціально-психологічного мислення» (2013–2016 рр., державний реєстраційний номер 0113U002137), «Націєтворчий та конфліктологічний потенціал форм соціально-психологічного мислення» (2017–2019 рр., державний реєстраційний номер 0117U000193). а описане в ній дослідження, присвячене вирішенню важливої науково-прикладної проблеми.

Предмет і мета дослідження, його завдання логічно пов'язані між собою. Опрацьованої літератури (195 найменувань (з них 39 іноземною мовою)) цілком достатньо для формулювання висновків та власних уявлень щодо предмету дослідження. А розміщених на 76 сторінках додатків досить для підтвердження валідності застосованих у дисертації математично-статистичних процедур та зроблених на їх основі висновків. Зміст вступу відповідає чинним вимогам.

У *першому* розділі дисертації виокремлено та проаналізовано теоретико-методологічні підходи до вивчення стилю життя особистості, представлено авторське визначення стилю життя особистості в межах загальнопсихологічного підходу, проаналізовано стан дослідження проблеми впливу ціннісних орієнтацій

на стиль життя особистості, запропоновано комплексну модель впливу ціннісних орієнтацій на стиль життя особистості. Усі міркування дослідниці щодо детермінованості стилю життя представлено у комплексній моделі. У ній система ціннісних орієнтацій опосередковано, через Я-концепцією та образ значущої особи визначає особливості функціонування стилю життя особистості на трьох рівнях життєдіяльності.

У *другому* розділі з опертям на теоретичну модель впливу ціннісних орієнтацій на стиль життя особистості охарактеризовано програму емпіричного дослідження, обґрунтовано дослідницький інструментарій. Для формування експериментальної вибірки дослідниця залучає 215 осіб віком від 14 до 35 років, з яких 133 особи підліткового віку (14-17 років), 37 осіб юнацького віку (18-24 роки) та 45 осіб віку ранньої дорослості (25-35 років). Хоча кількісний склад вибірки не пропорційний (що суттєво для будь-якого типу експерименту), проте дослідниця змогла побачити особливості прояву досліджуваного феномену на різних етапах онтогенезу.

У *третьому* розділі виокремлено й описано фактори, що характеризують стиль життя особистості як характеристику життєдіяльності та обґрунтовано його (стилю життя) детермінованість ціннісними орієнтаціями. Усі теоретичні припущення і висновки щодо цього зв'язку спираються на результати математично-статистичного аналізу, зробленого з урахуванням шкал, що лежать в основі використаних діагностичних методик. Зокрема, завдяки кореляційному аналізу встановлено зв'язки між ціннісними орієнтаціями, Я-концепцією та образом значущої особи. А проведений порівняльний аналіз за U-критерієм Манна-Уїтні засвідчив розбіжності в організації стилю життя досліджуваних респондентів залежно від їхньої системи ціннісних орієнтацій, Я-концепції та образу значущої особи. Завдяки цьому Дар'я Вячеславівна робить висновок про дієвість запропонованої нею комплексної моделі впливу ціннісних орієнтацій на стиль життя особистості, структурні компоненти якої визначають загальні особливості організації життєвих практик, конструювання та реалізацію системи взаємозв'язків з оточенням, стратегію і тактику життєдіяльності особистості, прояв її стильової самопрезентації.

У *висновках*, відповідно до сформульованих у вступі завдань, чітко і

лаконічно відображено основні результати дослідження.

Попри загальну позитивну оцінку дисертації я, як офіційний опонент, хочу поставити деякі дискусійні питання, позаяк публічний захист дисертації передбачає дискусію.

1. На с.49 ви представили комплексну модель впливу ціннісних орієнтацій на стиль життя особистості. З неї слідує, що ціннісні орієнтації через Я-концепцію та образ значущої особи впливають на стиль життя особистості. У цій моделі, на мою думку, бракує ще одного, не менш важливого компонента, а саме, життєвого контексту, в якому ціннісні орієнтації можуть набувати різного змісту. До того ж ви самі ціннісні орієнтації концептуалізуєте як суб'єктивні образи цінностей, увідповіднені з індивідуальним досвідом особистості, що виражають її *змістовне ставлення до соціальної дійсності*, визначають мотивацію поведінки, здійснюють істотний вплив на всі сторони діяльності (с. 2-3). Більше того, на с.44 ви, характеризуючи теорію базових цінностей Ш. Шварца, яка для вашого дослідження є методологічно засадничою пишете, що «... Ш. Шварц <...> розглядає ціннісну систему особистості як мотиваційний конструкт, що безпосередньо *піддається впливу середовища, культури та менталітету конкретного суспільства*.

2. Не зовсім зрозуміло, чому під час факторного аналізу ви пішли шляхом найменшого опору і більшість отриманих факторів назвали ідентично до ціннісно-сміслових типів Ш. Шварца? Можливо слід було називати фактори так, щоб у назві відображався зміст усіх змінних, які до нього увійшли. Факторний аналіз ви робили за багатьма змінними. І навіть подібні змінні, які увійшли до одного фактора, можуть дещо відрізнятися змістовими характеристиками. Факторний аналіз для того й проводиться, щоб виявити *скриті чинники*, які визначають зміст певного явища, у вашому випадку – це стиль життя. Методика Ш. Шварца має високу валідність, а також високий показник внутрішнього зв'язку тверджень, що формують певні ціннісно-мотиваційні типи. І під час процедури математичного моделювання вони зазвичай завжди групуються в факторах за своїми характеристиками, а відтак рідко перетинаються в одному факторі.

3. У висновку до третього розділу (с. 187) ви пишете, що «Однофакторний дисперсійний аналіз *довів* існування впливу ціннісних орієнтацій на стиль життя особистості». Дисперсійний аналіз є сукупністю статистичних методів, призначених для перевірки гіпотез про зв'язок між певною ознакою та досліджуваними факторами, які не мають кількісного опису, а також для встановлення ступеня впливу факторів та їх взаємодію. У випадку однофакторного дисперсійного аналізу визначається наявність чи відсутність впливу на результуючий показник одного якісного фактору. А тому він нічого не доводить, доводить дослідник, який спирається на результати дисперсійного аналізу.

4. У своєму дослідженні ви скористалися методиками М. Рокича та Ш. Шварца. Методика М. Рокича ґрунтується на прямому рангуванні цінностей (що краще). Методика Ш. Шварца сприяє виявленню відношень між ціннісними типами. Зрештою, це дає можливість побачити, як детерміновані певним типом цінностей дії, узгоджуючись або не узгоджуючись між собою, можуть мати психологічні, практичні і соціальні наслідки. За теорією Ш. Шварца, цінності особистості існують на двох рівнях – нормативних ідеалів та індивідуальних пріоритетів. Нормативні ідеали відображають життєві принципи поведінки особистості. Індивідуальні пріоритети найчастіше виявляються у соціальній поведінці особистості. Відмінність показників за типами цінностей у цих двох частинах опитувальника відображає ціннісний тиск, який здійснюється, з одного боку, унаслідок соціалізації, а з іншого – за допомогою референтної групи і традицій. Можливо варто було використати ще й методику О. Фанталової «Рівень співвідношення "цінності" і "доступності" в різних життєвих сферах», засадничим для якої є смисловий вибір? Поясню свою думку. Працюючи з методикою О. Фанталової, досліджувані проводять попарне порівняння цінностей між собою, вибираючи їх на основі певних критеріїв. Ці критерії формувалися в їхній когнітивній картині на основі легкості чи важкості їх досягнення. З огляду на це кожна цінність має певний смисл, що ставить її в ту чи іншу позицію під час рангування. Значною мірою на цей вибір впливає наявність у суб'єкта тієї чи іншої

смысловітвірної системи, яка залежно від своєї спрямованості визначає пріоритетність цінностей. Ефективність такого кроку показана в останніх дослідженнях аксіогенезу особистості та ціннісно-смыслові саморегуляції. За таких умов можна було б переконливіше говорити про вплив системи цінностей на стиль життя особистості.

5. Зазвичай для дослідження *впливу* одного явища на інше проводять формувальний експеримент. Можливо вам слід було застосувати у дослідженні формувальний експеримент? Це дозволило б не лише з'ясувати співвідношення між системою цінностей і стилем життя, а більш глибоко пізнати *вплив* ціннісних орієнтацій на стиль життя особистості. Проте, це лише побажання для подальших наукових пошуків здобувачки за обраним напрямком дослідження.

З огляду на досить високий рівень наукового обґрунтування досліджуваної проблематики вищезазначені зауваження та побажання істотно не впливають на загальне позитивне враження від дослідження. Дисертація «Вплив ціннісних орієнтацій на стиль життя особистості» є завершеною науковою працею, яка за своїм змістом і оформленням відповідає всім необхідним вимогам п.п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ №656 від 19.08.2015 та №1159 від 30.12.2015, автореферат відповідає основному змісту дисертації, а її авторка – Місенг Дар'я Вячеславівна – заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології.

Офіційний опонент:

**доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри практичної психології
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка**

І. М. Галян